

ՀԱՅՈՒ ՀԱՒԱՏՔԱՆ

Ա

Կեանքի փոթորիկը շառաչեց ալետր գլխուս վրայ: Ձիւներ քափեցան մագերուս մէջ: Սիրոյ, յոյսի մխիթարութեան լուսաշող աստղերը մարեցան տարագիր ու ցաւակոծ հոգիիս մէջ: Դժբախտութիւնը, ախորը, մահը սիրելիներուս՝ սուգով պատեցին յոգնատանջ մարմինս: Մոռցայ ինչ որ կը հմայէր միտքս, մոռցայ երկար տարիներ իմ Հայու հաւատքս, իմ Հայու եկեղեցին:

Այլեւս խամրած էին կեանքիս ծաղիկները: Ոչ մէկ ժպտուն ձայն ալ չէր հնչեր իմ վիատած հոգիիս: Կը լսէի ահաւոր քրքիչը սաղայելեան խումբերու՝ որոնք խօլաբար պար կը փաշէին հաւատքիս գերեզմանին շուրջ: Ու գիշերը իջաւ յանկարծ ու պինդ պրկեց մարմինս իր մոռյալ քեներուն մէջ: Շուրջս տարբերու հսկայական պայքարը ալեկոծեց մտածումներուս աշխարհը: Ատեն մը կարդացի Հէկէլ, Շոթենհաւըր, Սքինոզա, Նիցչէ, Յիլսթ, Քաոլ-Մարքս, որոնք անխնայօրէն զիս փշեցին խաղաղ ու պայծառ հորիզոններէն անդին, նետեցին զիս իբր ալեկոծեալ տարաբախտ րեկոր մը, կատաղած ծովերու մէկ ժայռին վրայ, մենաւոր ու եղբրական, ուր մահուան ուրուականը կը խայտար վայրագ երկվարներու պէս սուրացող ալիքներու վրայ: Ու հոն, այդ անդնդային ամայութեանը մէջ, յոգնաբեկ գլուխս փարի մը յենած, մոռցայ զգայուն աշխարհը, մոռցայ կեանքի իրականութիւնը, մխրճուեցայ հոգեյոյզ անբաժանելիներու մէջ: Ստուեր մը սակայն, փափուկ ու նրբնի, որ ունէր սուրբերու քարութիւնն ու փաղցրութիւնը գարնանային առաւօտներու, մօտեցաւ ինծի մեղմաբար, ակնարկը լեցուն անհուն կարեկցութեամբ:

- Ճանչցա՞ր զիս:

Ստուերը կը ժպտէր, բայց ժպիտը դառնօրէն տխուր էր:

- Ես քու մայրդ եմ, մրմնջեց դողդոջ ձայնով:

- Մա՛յրս, իմ սիրական ծերունի մա՛յրս . . .:

- Տարիներ ու տարիներ, Թուրքին գուլումէն հալածուած՝ ես քեզի հետ քափանեցայ օտար երկիրներ, յարեց ստուերը: Քու սիրոյդ համար ու քեզի հետ փաշեցի օտար երկիրներու հիւրամերժ լուծը: Հառաչեցի ու տառապեցայ քեզ հետ ու կեանքիս վերջին ժամերուն՝ իւրը հատած նրագի նման յոյսս մարեցաւ ու մեռայ, տղաս, մեռայ աչքս բաց իմ եկեղեցիիս, իմ օճախիս կարօտէն:

Արտասուալից ոտքի ինկած՝ ի գուր կը ջանայի փարիլ մօրս ծունկերուն:

- Մի՛ լար, տղաս: Ես այս անիծապարտ աշխարհի մէջ տարի իմ խաչս: Գիտեմ, քու խաչդ ալ ծանր է ու յոգնած ես տառապանքի նամբուն վրայ: Օտար հորիզոններ, օտար միջավայրեր, չար ոգիներ մոլորեցուցին քու միտքդ, մոռցուցին քեզի քու Հայու հաւատքդ, քու չարչարուած Հայու սուրբ հաւատքը: Ես հիմա հանգիստ եմ յաւիտենականութեան ծոցը: Բայց դուն, տղաս, գնա՛ Հայու ժամը, մեր սուրբերուն, մեր պապերուն ժամը, մոմ մը վառէ հօրդ ու մօրդ հոգուն: Հոն, Յիսուսի սիրոյն մէջ պիտի գտնես հոգիիդ հանդարտութիւնը, սրտիդ մխիթարութիւնը, քու մոռցած Հայու հաւատքդ:

Ստուերը հեռացաւ: Արթնցայ, յուզուած էի, առատ արցունքներ կը քափէին

այտերես վար: Հետեւեալ օրը, Կիրակի, գացի Նկեղեցի, մոմ վառեցի ու երկար տարիներէ ի վեր չաղօթած մեր պապերուն Հայր մերը մրմնջեցի: Պատարագը նոր սկսած էր: Պատարագիչն էր Արեւմտեան Եւրոպայի Հայոց Կաթող. Պատուիրակ Սիրմեան Արտաւազդ Սրբազան:

Նկեղեցիին հոգեշունչ արարողութիւնը, մեր հայրերուն զմայլելի մեղեդիները, տանարին լուսավառ խաչն ու սրբանուն խոնկերու բուրմունքը, սփոփեցին մտատանջ հոգիիս յոյզերը: Ու յետոյ յանկարծ երբեմնի յիշատակները, վանական կեանքին, Դուրեան Սրբազանի հեզահամբոյր ժպիտը, Օրմանեանի խոժոռ եւ իմաստալից ակնարկը, եղբրական մահը իմ սիրելի ընկերներուն՝ Սաստէքեան եւ Պէհրիկեան Սրբազաններուն, երազներ հեռաւոր յոյսով ու լոյսով օծուած, ֆողարկուած այժմ սուգի ամպերով, եկան անցան երեսակայութեանս մշուշէն, ասուպներու նման:

Եւ երբ սրբազան պատարագիչը օրհնելով ջերմեանդ ժողովուրդը, շրջան ըրաւ Նկեղեցիին մէջ, մօտեցայ անոր ու հոգիիս խորէն հառաչելով համբուրեցի Յիսուսի խաչը, հաւատքիս խաչը: Այդ վայրկեանէն՝ իմ Հայու Նկեղեցիին, եկեղեցիներուն անդրանիկը, ամենէն լայնամիտը, գթառատ ու մայրական ներքեց ինծի, ընդունեց զիս իր սրբազան յարկէն ներս: Անցան մի քանի տարիներ: Կ'օրհնեմ այսօր քարի մօրս յիշատակը՝ որ տուաւ ինծի ծերութեանս գերագոյն սփոփանքը: Կ'երթամ յաճախ խոկալ մօրս գերեզմանին վրայ, որ մեռած պահուն կը փափաքէր թաղուիլ հայ գերեզմանատան մը մէջ:

Կ'անիծեմ այն բոլոր իմաստասէրներն ու նիւթապաշտ իմաստակները՝ որոնք ազատ ու ամբարիշտ երկիրներու մէջ կը մոլորեցնեն հաւատքի կարօտ հայ թաղ մտերը: Կը յիշեմ այս առթիւ Միւսէի հիանալի մէկ քերթուածը, ուր ողբալով Ռօլլայի եղբրական մահը, սա երկտողով կը խարազանէ Ֆէրնէի անիծապարտ նահապետը՝

Կը ճնջե՞ս հանգիստ Վոթէր: Ու քու ժպիտդ պժգալի
Դեռ կը թափառի՞ արդեօք ցամաք շրթներուդ վրայ:

Բ

Հաւատքը կեանքին կենսատու արեւն է: Եթէ արեւը խափանի, կեանքը կը մարի: Հաւատքը փոքր ազգերու գոյութեան լուսաշաւիղն է: Հեռացնենք մեզմէ օտարներու մղձաւանջը: Սիրենք Հայ Նկեղեցին, սիրենք Հայ հաւատքը, Հայ ազգը: Մեր ազգը, դարերու ընթացքին, իր խրոխտ ու ճիւնապատ լեռներուն շուրջը կուրծք տուաւ դիւցազնաբար կրօնական բուռն հալածանքներու, անլուր տանջանքներու, Պարսկական, Արաբական, Թրքական զուլումներու, մարտիրոսացաւ, խաչուեցաւ իր հաւատքին համար, իր Լուսաւորչին, իր պապերուն ու սուրբերուն անունով: Ան թափառեցաւ կիզիչ անապատներու մէջ, դեռ կը թափառի օտար ափերու վրայ, երկրէ երկիր, բայց պահեց իր հաւատքը տիեզերական բոնակալութեան ու ֆաղափակիրք ազգերու եղեռնային անտարբերութեան դէմ: Հայ ազգը ցոյց տուաւ ուժգնօրէն՝ թէ ի՞նչպէս հին ազնիւ ազգ մը կարող է տանիլ իր խաչը տառապանքի ճամբէն, ու քարձր

քոնել իրտոհմային վճիտ նկարագիրը, իր գոյութիւնը դարաւոր, իր անտիական չֆնադ գեղեցկութիւնը:

Ա. ՆԱԻԱՐԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Արմաշական ընկերոջս Հոգեւոյս Բարգէն Կաթողիկոսին հետեւեալ գրութիւնը, խիստ կարեւոր եւ իմաստալից, պիտի ծառայէր իբր ուղեցոյց - յառաջաբան Յրանսերէն ծրագրած մէկ ուսումնասիրութեանս: Դժբախտաբար չկարողացայ իրագործել սոյն ծրագիրը, չգտնելով նիւթական որեւէ քաջալերութիւն Հայ ծանօթ ազգայիններէ:

Սիրելի Ա. Նաւարեան,

Ձեռնարկած է՛ք հայ փանթէոն մը կերտել Հայ Եկեղեցւոյ նշանաւոր դէմքերէն, եւ կը փափաքի՛ք որ այդ գրական փանթէոնին մուտքը ես շինեմ:

Կրնայի՛ք սակայն, առանց այլեւայլի մատնանիշ ընել Եւրոպացի ընթերցողներուն թէ ահա՛ երկու հոյակապ փանթէոն ձեզի, պատմութեան խորքին վրայ, մէկը արեւելք՝ պատմական Հայաստանը, միւսը արեւմուտք՝ պատմական Կիլիկիան: Երկուքն ալ լեցուն, հարուստ, նշանաւոր անձնաւորութիւններով, եկեղեցական թէ աշխարհական, երկուքին մէջ ալ կիսաւեր եւ կիսաֆանդ յուշարձաններ, ամէնքն ալ Հայ Եկեղեցւոյ ներշնչումներուն տակ կերտուած, իբրեւ վառարան ֆրիստոնէական բարձրագոյն եւ համատարած դաստիարակութեան եւ մշակութային ստեղծագործութիւններու:

Եւ քանի որ նշանաւոր հայ եկեղեցականներու փանթէոն մը պիտի ըլլայ ձեր այս նոր գործը, կ'ուզեմ այդ եկեղեցական դէմքերը ստեղծող Եկեղեցւոյն վրայ տալ գաղափար մը ձեր եւրոպացի ընթերցողներուն:

ԱՌԱՋԻՆ.— Հայ եկեղեցին ամենէն առաջ է՝ Հայաստանի Եկեղեցի, կամ պատմական տիտղոսով Հայաստանեայց Եկեղեցի (= եկեղեցի հայաստանցիներու) կամ Հայոց Եկեղեցի(*), եւ ո՛չ թէ Գրիգորեան, Լուսաւորչական, Էջմիածնական, որովհետեւ այս վերջինները օտար են հայ պատմութեան եւ աւանդութեան եւ յերիւրուած են Եւրոպացիներէն կամ նոյնիման Հայաստանեայց Եկեղեցիէն բաժնուողներու կողմէն: Հետեւաբար Հայ եկեղեցին պէտք է թարգմանել Յրանսերէնով *Eglise de l'Armenie* կամ *Eglise des Armeniens*, կամ *Eglise Armenienne*: Իսկ այն հայերը, որոնք բաժնուած եւ հեռացած են իրենց մայրենի եկեղեցիէն եւ յարած ուրիշ յարանուանութիւններու, անոնք պիտի ըսուին, գոր օրինակ, *Eglise Armenienne Protestante*, եւայլն:

Հայոց Եկեղեցին իր հնութեամբ է նաեւ Առաքելական, որովհետեւ հաստատուած է Թադէոս եւ Բարթողիմէոս Առաքելներու քարոզութեամբ, առաքելական դաւանութեան եւ աւանդութեան վրայ. Ուղղափառ է նաեւ, որովհետեւ հաւատարիմ մնացած է ֆրիստոնէական ուղղափառ Եկեղեցւոյ պատմական ծագման եւ դաւանաբանական սկզբունքներուն:

ԵՐԿՐՈՐԴ.- Հայ եկեղեցին աւանդապահն է տիեզերական առաջին երեք ժողովներու դաւանաբանական եւ քրիստոսաբանական Հաւատամքին, եւ այս տիեզերական ժողովներու հաւատակցութեամբ անբաժանելի անդամն է Քրիստոսի ԿԱԹՈՒՂԻԿԷ (= ընդհանրական) եւ ՄԻ Եկեղեցւոյն:

Հայց. Եկեղեցին միշտ ջանացած է քրիստոնէական Հաւատամքին արդէն ծանր քանաճեւները չծանրացնել աստուածաբանական նրբութիւններով: Այս է պատճառը որ Հայ Եկեղեցին չընդունեց Քաղկեդոնի ժողովը (451) եւ անոր յաջորդող տիեզերական կոչուող ժողովները: Հայ Եկեղեցւոյ այս դիրքը, որ իրական է եւ պատմական, լաւ չ'ըմբռնուած նոյնիսկ եւրոպացի պատմագէտներու կողմէն, եւ անոնց նշանաւորներու գործերուն մէջ կը հանդիպին ոչ-պատմական որակումներու: Անոնց համար, զոր օրինակ, Հայ Եկեղեցին Եւտիֆական է կամ միաբնակ, մինչդեռ Հայ Եկեղեցին կը նգովէ Եւտիֆէսը եւ Եւտիֆական միաբնակութիւնը:

ԵՐՐՈՐԴ.- Հայ Եկեղեցին ազգային է Հայ ազգին համար, ինչպէս Անկլիքան Եկեղեցին Անգլիացիին համար: Որովհետեւ Հայ Եկեղեցին միակ կապը եղաւ Հայ Ազգին միութեան եւ ամբողջութեան Սփիւտի մէջ: Այս իրողութիւնը այնչափ պատմական է եւ ստոյգ Ե. դարուն համար, երբ Հայ ազգը սփռուած էր Մայր Հայրենիքէն դուրս նաեւ Պարսից, Հռոմոս, Հռոմայեցւոց, Ասորւոց եւ այլ երկիրներու մէջ, որչափ այսօր՝ Ասորիի, Պաղեստինի, Եգիպտոսի, Իրաքի, Պարսկաստանի, Թիւրքիոյ, Յունաստանի, Եւրոպայի, Ամերիկայի, Ռուսաստանի եւ Ծայրագոյն Արեւելի եւ այլ երկիրներու մէջ ցրուած հայերու համար:

Հայք իրենց Եկեղեցիով ծանօթ են ամէն տեղ իբրեւ ազգ: Եւ եթէ այսօր Սովիէթ Ռուսաստանի մէջ Սովիէթ Հայաստան մը ստեղծուեցաւ, որ Եկեղեցւոյ հետ իբրեւ թէ խզեց ամէն կապ, բայց Սփիւտի մէջ միլիոնաւոր հայութիւնը կը միանայ իր Ազգային Եկեղեցիով եւ կը ներկայանայ: Այս միութիւնը, ընկերային տեսակետով պատմական ստուգութիւն մըն է:

ԶՈՐՐՈՐԴ.- Հայ Եկեղեցին է Հայ Մշակոյթի վառարանը: Հայ Եկեղեցին է որ խօսուած հայերէնը վերածեց գրաւոր հայերէնի, Հայ Եկեղեցին է որ հայացոց Աստուածաշունչ Մատենան, Հայ Եկեղեցին է որ ստեղծեց Հայաստանի յատուկ եւ բնիկ նարտարապետութիւնը, Հայ Եկեղեցին է որ ձեւ ու կերպարանք տուաւ սրբազան երաժշտութեան եւ գեղարուեստի բոլոր ճիւղերու մշակման, նկարչութեան, մանրանկարչութեան, ոսկերչութեան, քանդակագործութեան, եւայլն, որոնք Եկեղեցիներու առարկաներու վրայ մշակուեցան եւ զարգացան, իրենց հայեցի գիծերով կը զանազանուին ուրիշ եկեղեցիներու մէջ մշակուած նմանօրինակ գեղարուեստական մշակոյթէն:

(*) Հայք մեր դասական լեզուի մէջ կը նշանակէ նաեւ Հայոց Երկիր, ՄԵՄ ՀԱՅԲ, ՓՈՒՐԸ ՀԱՅԲ, եւայլն: Ինչպէս ՊԱՐՍԻԿԸ (= Պարսկաստան), Մարբ (= Մարաստան) եւայլն:

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ.- Հայց. Եկեղեցին եղաւ նաեւ Հայ ժողովուրդին համար կրօնական եւ քաղաքական դաստիարակութեան կրթարան մը: Հայ ժողովուրդը ուղղամտութեան եւ հաւատարմութեան դասերը իր ազգային եւ մայրենի Եկեղեցւոյն մէջ սորվեցաւ եւ արժեցոյց գանձեց իր առտնին եւ քաղաքական կեանքին մէջ: Աշխատասիրութեան եւ երկրաշինութեան առաքինութիւնները իր Եկեղեցւոյ ներշնչումներով մշակեց հայը: Հայ Եկեղեցին եղաւ նաեւ խաղաղութեան խորհրդանիշ մը:

Հո՛ն ամենօրեայ աղօթքներուն ամենէն զգայուն արտայայտութիւններէն մին է. «Վասն խաղաղութեան ամենայն աշխարհի» Աստուծոյ ուղղուած աղաչանքը, եւ քրիստոնէական ընդհանուր Եկեղեցւոյ միութեան գաղափարին վրայ դրուած շնչը, «Յարեւելից մինչ ի մուտս, ի հիւսիսոյ եւ ի հարաւոյ, եւ ընդ ամենայն տեղիս քրիստոնէութեան, ուր եւ կարդան զանուն Տեառն սրբութեամբ»: Անոնց համար եւ անոնց հետ կ'աղօթէ Հայ Եկեղեցին, այսպէս մշակելով, ուսուցանելով միաբանութեան եւ խաղաղութեան սկզբունքը, իբրեւ հիմնական պայման եւ պաշտօնական քաղաքականութեան:

Ահա՛ այս Եկեղեցւոյն զաւակներն ու ներկայացուցիչներն են անոնք, որոնց լուսաւոր դէմքերը պիտի դասաւորէ՛ք ձեր գրական փանթեոնին մէջ:

Լուսաւորիչը՝ իր շառաւիղներով, Մեծն Ներսէսը, իր հրաշալի գործունէութեամբ, Ս. Սահակն ու Մեսրոպ, իրենց ոսկեդարեան թարգմանչաց լուսալիր կանառով, Վարդանանց դիւցազներգութեան փառաշուք դէմքերը, Յովսէփի եւ Ղեւոնդի հետ: Է. դարուն Սահակ Զորափորեցին, Յովհաննէս Օսնեցին, մէյ մէկ երկնաբերձ կոթող Հայ Եկեղեցւոյ մէջ, Շնորհալիներու եւ Լամբրոնացիներու ժամանակին փայլուն գրաւիչ դիմագիծերը, Տաթևի դպրոցին մեծ վարդապետները, Կ. Պոլսի Աթոռին վրայ Կոլոտները՝ մինչեւ Վարժապետեան, Օրմանեան, Երուսաղէմի Աթոռին վրայ Շրթայակիրները մինչեւ Դուրեան, Էջմիածնի Աթոռին վրայ Աշտարակեցի Ներսէսները՝ մինչեւ Խրիմեան, եւ Կիլիկիոյ Աթոռին վրայ Եղոկիացի Կարապետը, Զուղայեցի Ագարիան, Սեբաստացի Սիմէոնն ու Ներսէսը եւ Աջապահեան տոհմին մեծագոյն դէմքերը՝ Ղուկաս, Կիրակոս Ա.ի եւ Եփրեմ Ա.ի նման:

Նքէ ընդարձակ է ձեր փանթեոնը, շարքէ՛ք, դասաւորեցէ՛ք ասոնք:

Ամենքն ալ ծառայելով Հայաստանեայց Եկեղեցւոյն՝ ծառայած են քաղաքականութեան դատին:

Թող գիտնայ այսօրուան քաղաքակիրթ աշխարհը թէ Հայաստանեայց Եկեղեցին ո՛չ միայն առաջին ջահակիրներէն մին եղած է Արեւելի մէջ քրիստոնէական քաղաքականութիւնը ստացող եւ տարածող, այլ նաեւ այսօր, 1915ին, Մեծ Պատերազմի ընթացքին Եւրոպական շահերու գոհուելէ յետոյ, իր բգժտուած վիճակին մէջ ալ, իրաւամբ բարձր կը բռնէ իր լուսաշող նալատը, եւ պարծանքով մատնանիշ կ'ընէ իր մեծ եւ փառաւոր դէմքերը՝ ըսելով, ե՛ս ծնայ ասոնք եւ ե՛ս մեծցուցի:

ԲԱԲԳԷՆ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԿԵԼԻԿԻՈՅ

1936 Ապրիլ 6

Անթիպաս - Լիբանան

«ՔՐԻՍՏՈՆԵՈՒԹԵԱՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ»

Այս փանի մը տողերով կը փափափիմ իմ մասնաւոր գնահատութիւնս յայտնել Պր. Ա. Նաւարեանին Կոչնակի մէջ երեւցած իր «Քրիստոնէութեան Յաղթանակը» վերնագրով յոյժ արժեքաւոր յօդուածաշարքին համար: Երկար տարիներու ընթացքին առաջին անգամ է որ հայ գրող մը, հայերէն լեզուով, այսֆան քանաւոր ու տրամաբանական կերպով, ինչպէս նաեւ գեղեցիկ եւ առիմֆնող ոճով, կը ներկայացնէ, կը նկարագրէ կեանքի մեծագոյն խտէալը՝ Քրիստոնէութիւնը, եւ անոր հեղինակը՝ Աստուծոյ Որդին:

Ի սրտէ կը շնորհաւորեմ Պր. Նաւարեանը իր ունեցած հոգեկան կենսատու լոյսին, ուղիղ դատողութեան եւ գրելու բացառիկ կարողութեան համար: Բոլորովին վստահ եմ թէ իր յօդուածաշարքը շատ խոր եւ շինարար ազդեցութիւն ի գործ դրաւ Կոչնակի ընթերցողներէն անոնց վրայ որոնք նշմարտութենէն ազդուելու ազնիւ ընդունակութեամբ օժտուած են:

Երկար ու երջանիկ կեանք կը մաղթեմ Պր. Նաւարեանին:

Ուէսթ Նիւ Եորք

ՍԱՂԷՄ

ՀԱՅՅ. ԱՌԱՔ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ԾԱԳՈՒՄՆ ՈՒ ԶԱՐԳԱՅՈՒՄԸ

Կիրակնօրեայ դպրոցի ներկայ դրութիւնը ծագում առած է 1780ին, Անգլիոյ Ռօպըրթ Ռէյֆսի ջանքերով: Ակզբնական շրջանին բուռն հակառակութիւն մը յառաջ եկած է այս շարժումին դէմ . . . : Ապա մուտք գործած է Ամերիկա, հոն եւս սկզբնական շրջանին նոյն դժուարութիւններով, բայց ի վերջոյ յաջողած: Այսօր թէ՛ Անգլիոյ եւ թէ՛ Ամերիկայի մէջ պարտադիր է Կիրակնօրեայ դպրոցը երկրի բոլոր գաւակներուն համար անխտիր . . . :

Միջանկեալ ըսեմ, որ մտերիմներէս ոմանք լաւ օրերուն Գահիրէի (Եգիպտոս) կ'արհամարհէին Կիրակնօրեայի գործը. այսօր անոնցմէ շատեր Ամերիկա կը գտնուին եւ կը լսեմոր ոմանք Կիրակնօրեայի ուսուցիչ են դարձեր . . . Ժամանակը մեծագոյն դաստիարակն է . . . :

Մեր մէջ, Կիրակնօրեայ դպրոցներու ներկայ դրութիւնը պաշտօնապէս կիրարկուի սկսաւ 1929էն առդին, երջանկայիշատակ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Տ. Տ. Սահակ եւ Բարգէն կաթողիկոսներու ձեռամբ, կրելով Հայաստանեաց Կիրակնօրեայ դպրոցներ անունը:

Ինչպէս Անգլիոյ եւ Ամերիկայի մէջ, նոյնպէս Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ սկզբնական շրջանին մեծ դժուարութեանց բախեցաւ այս շարժումը, բայց ի սպառ անհետացած են այդ բոլորը: Իւրաքանչիւր հայ անհատ համոզուած է անոր կատարելի կարեւոր դերին, ֆրիստոնէական, եկեղեցական եւ ազգային ու հայրենասիրական մարգերու մէջ:

Թէ ի՞նչ էին սկզբնական շրջանին մեր մէջ ընդդիմութեանց պատճառները. . . Կիրակնօրեայ դպրոցի ներկայ դրութեան գործադրութեամբը մեր գաւակները